

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบสำหรับเด็กปฐมวัย โดยใช้การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ตามลำดับดังนี้

1. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546
  - 1.1 จุดหมาย
  - 1.2 คุณลักษณะตามวัย
  - 1.3 ระยะเวลาเรียน
  - 1.4 สาระการเรียนรู้
  - 1.5 การจัดประสบการณ์
  - 1.6 กิจกรรมประจำวัน
2. คุณธรรม จริยธรรม
  - 2.1 ความหมายคุณธรรม จริยธรรม
  - 2.2 การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
  - 2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรม
3. ความรับผิดชอบ
  - 3.1 ความหมายความรับผิดชอบ
  - 3.2 ความสำคัญความรับผิดชอบ
  - 3.3 ประเภทความรับผิดชอบ
4. การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ
  - 4.1 ความหมายบูรณาการ
  - 4.2 ความสำคัญบูรณาการ
  - 4.3 ประเภทบูรณาการ
  - 4.4 บูรณาการระดับปฐมวัย
5. แผนการจัดประสบการณ์บูรณาการระดับปฐมวัย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3 - 5 ปี เป็นการจัดการศึกษาในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาเด็กจะได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาตามวัยความสามารถของแต่ละบุคคลอย่างเหมาะสมกับวัย และความแตกต่างของบุคคลเพื่อพัฒนาปรับเปลี่ยนเด็กปฐมวัยให้สอดคล้องกับธรรมชาติและการเรียนรู้ เกิด การเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต มีการรู้จัก การวางแผนในการทำงาน การยอมรับความคิดเห็น การรู้จักตนเอง การเข้าใจ การรับผิดชอบ การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การทำงานเป็นทีม ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กในด้านต่างๆ ซึ่งแนวทางในการจัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ ต้องมีการส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ชีวิตประจำวันมีการสอดแทรกคุณธรรม และจริยธรรม ให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัย ในตนเอง รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ประหยัด เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาท และปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมไทยและศาสนาที่นับถือ

1. จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย สำหรับเด็กอายุ 3 - 5 ปี มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ที่เหมาะสมกับวัยความสามารถ และความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงกำหนดจุดหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

- 1.1 ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
- 1.2 กล้ามเนื้อใหญ่ และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน
- 1.3 มีสุขภาพจิตดี และมีความสุข
- 1.4 มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่งดงาม
- 1.5 ชื่นชม และแสดงออกทางศิลปะ ดนตรีการเคลื่อนไหวและรักการออกกำลังกาย
- 1.6 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
- 1.7 รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและความเป็นไทย
- 1.8 อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
- 1.9 ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
- 1.10 มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
- 1.11 มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
- 1.12 มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยโดยใช้การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการเพื่อให้บรรลุตามจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546

2. คุณลักษณะตามวัย

คุณลักษณะตามวัยเป็นความสามารถตามวัยหรือพัฒนาการตามธรรมชาติเมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้น ๆ ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจคุณลักษณะตามวัย ของเด็กอายุ 3-5ปี เพื่อนำไปพิจารณาจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ขณะเดียวกัน จะต้องสังเกตเด็กแต่ละคน ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อนำข้อมูลไปช่วยในการพัฒนาเด็ก ให้เต็มความสามารถและศักยภาพ พัฒนาการเด็กในแต่ละช่วงอายุอาจเร็วหรือช้ากว่า เกณฑ์ที่กำหนดไว้และการพัฒนาจะเป็นไปอย่างต่อเนื่องถ้าสังเกตพบว่าเด็กไม่มีความก้าวหน้าอย่างชัดเจนต้องพาเด็กไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหรือแพทย์เพื่อช่วยเหลือและแก้ไขได้ทันเวลาที่

คุณลักษณะตามวัยที่สำคัญของเด็กอายุ 5 ปี มีดังนี้

2.1 พัฒนาการด้านร่างกาย

- 2.1.1 กระโดดขาเดียวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่องได้
- 2.1.2 รับลูกบอลที่กระดอนขึ้นจากพื้นได้ด้วยมือทั้งสอง
- 2.1.3 เดินขึ้น ลงบันได สลับเท้าได้อย่างคล่องแคล่ว
- 2.1.4 เขียนรูปสามเหลี่ยมตามแบบได้
- 2.1.5 ตัดกระดาษตามแนวเส้นโค้งที่กำหนด
- 2.1.6 ใช้ก้ำมเนื้อเล็กได้ดี เช่น ดัดกระดาษ ผูกเชือกทรงเท้า ฯลฯ
- 2.1.7 ยึดตัว คล่องแคล่ว

2.2 พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ

- 2.2.1 แสดงอารมณ์ได้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม
- 2.2.2 ชื่นชมความสามารถและผลงานของตนเองและผู้อื่น
- 2.2.3 ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางน้อยลง

2.3 พัฒนาการด้านสังคม

- 2.3.1 ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง
- 2.3.2 เล่น หรือทำงานโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกับผู้อื่นได้
- 2.3.3 พบผู้ใหญ่ รู้จักไหว้ทำความเคารพ
- 2.3.4 รู้จักขอบคุณ เมื่อรับของจากผู้ใหญ่
- 2.3.5 รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย

2.4 พัฒนาการด้านสติปัญญา

- 2.4.1 บอกความแตกต่างของสี เสียง รส รูปร่าง จำแนก และจัดหมวดหมู่

สิ่งของได้

2.4.2 บอกชื่อ นามสกุล และอายุของตนเองได้

2.4.3 พยายามหาวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเอง

2.4.4 สนทนาโต้ตอบ / เล่าเป็นเรื่องราวได้

2.4.5 สร้างผลงานตามความคิดของตนเองโดยมีรายละเอียดเพิ่มขึ้นและ
แปลกใหม่

2.4.6 รู้จักใช้คำถาม “ทำไม” “อย่างไร”

2.4.7 เริ่มเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรม

2.4.8 นับปากเปล่าได้ถึง 20

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นเด็กชั้นอนุบาลปีที่ 2 ดังนั้น
คุณลักษณะตามวัยที่สอดคล้องกับงานวิจัยคือ คุณลักษณะตามวัยของเด็ก 5 ปี ด้านร่างกาย
อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา

3. ระยะเวลาเรียน

ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก 1-3 ปีการศึกษาโดยประมาณ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
กับอายุของเด็กที่เริ่มเข้าสถานศึกษาหรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

4. สารการเรียนรู้

สารการเรียนรู้ใช้สื่อการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาทุกด้านทั้ง
ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญาซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่
สมบูรณ์ ทั้งนี้สารการเรียนรู้ประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการ คุณลักษณะหรือ
ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ความรู้สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเด็ก
บุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัวและสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก เด็กที่มีโอกาสใกล้ชิด
หรือมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันและเป็นสิ่งที่เด็กน่าสนใจจะไม่เน้นเนื้อหา การท่องจำ ในส่วน
ที่เกี่ยวข้องกับทักษะหรือกระบวนการจำเป็นต้องบูรณาการทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับเด็ก
เช่น ทักษะการเคลื่อนไหว ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการใช้ภาษา คณิตศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์ เป็นต้น ขณะเดียวกันควรปลูกฝังให้เด็กเกิดเจตคติที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ เช่น
ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รักการเรียนรู้ รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีคุณธรรม
จริยธรรมที่เหมาะสมกับวัย เป็นต้น ผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษา นำสารการเรียนรู้มาจัดใน
ลักษณะหน่วยการสอนแบบบูรณาการหรือเลือกใช้วิธีการที่สอดคล้องกับปรัชญาและหลักการจัด
การศึกษาปฐมวัยสารการเรียนรู้กำหนดเป็น 2 ส่วน ดังนี้

4.1 ประสบการณ์สำคัญ

ประสบการณ์สำคัญเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับพัฒนาการเด็กทางด้าน
ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ช่วยให้เด็กเกิดทักษะที่สำคัญ สำหรับการสร้างองค์
ความรู้ โดยให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของ บุคคลต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว รวมทั้งปลูกฝัง
คุณธรรม จริยธรรมไปพร้อมกันด้วย ประสบการณ์สำคัญมีดังนี้

4.1.1 ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย ได้แก่

- 1) การทรงตัวและการประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อใหญ่
  - การเคลื่อนไหวอยู่กับที่และการเคลื่อนไหวเคลื่อนที่
  - การเคลื่อนไหวพร้อมวัสดุอุปกรณ์
  - การเล่นเครื่องเล่นสนาม
- 2) การประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อเล็ก
  - การเล่นเครื่องเล่นสัมผัส
  - การเขียนภาพและการเล่นกับสี
  - การปั้นและประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ด้วยดินเหนียว ดินน้ำมัน ทราย

เศษวัสดุ ฯลฯ

- การต่อของ บรรจุ เท และแยกชิ้นส่วน

3) การรักษาสุขภาพ

- การปฏิบัติตนตามสุขอนามัย
- การรักษาความปลอดภัย
- การรักษาความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่นในกิจวัตรประจำวัน

4.1.2 ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่

1) ดนตรี

- การแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบเสียงดนตรี
- การเล่นเครื่องดนตรีง่าย ๆ เช่น เครื่องดนตรีประเภทเคาะ

ประเภทตี ฯลฯ

- การร้องเพลง

2) สุนทรียภาพ

- การชื่นชมและสร้างสรรค์สิ่งสวยงาม
- การแสดงออกอย่างสนุกสนานกับเรื่องตลก ขำขันและเรื่องราว

เหตุการณ์ที่สนุกสนานต่าง ๆ

3) การเล่น

- การเล่นอิสระ
- การเล่นรายบุคคล การเล่นเป็นกลุ่ม
- การเล่นในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

4) คุณธรรม จริยธรรม

- การปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่นับถือ

4.1.3 ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม ได้แก่

1) การเรียนรู้ทางสังคม

- ตนเองและผู้อื่น
- 2) การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตนเอง
  - 3) การเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น
  - 4) การวางแผน ตัดสินใจเลือก และลงมือปฏิบัติ
  - 5) การมีโอกาสได้รับรู้ความรู้สึก ความสนใจ และความต้องการของ

- 6) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น
- 7) การแก้ปัญหาในการเล่น
- 8) การปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อาศัยอยู่และความเป็นไทย

4.1.4 ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ได้แก่

1) การคิด

- การรู้จักสิ่งต่าง ๆ ด้วยการมอง ฟัง สัมผัส ชิมรส และดมกลิ่น
- การเลียนแบบการกระทำและเสียงต่าง ๆ
- การเชื่อมโยงภาพ ภาพถ่าย และรูปแบบต่าง ๆ กับสิ่งของหรือ

สถานที่จริง

- การรับรู้ และแสดงความรู้สึกผ่านสื่อ วัสดุ ของเล่นและผลงาน
- การแสดงความคิดสร้างสรรค์ผ่านสื่อ วัสดุต่าง ๆ

2) การใช้ภาษา

- การแสดงความรู้สึกด้วยคำพูด
- การพูดกับผู้อื่นเกี่ยวกับประสพการณ์ของตนเอง หรือเล่า

เรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง

- การอธิบายเกี่ยวกับสิ่งของ เหตุการณ์และความสัมพันธ์ของสิ่ง

ต่าง ๆ

- การฟังเรื่องราวนิทาน คำคล้องจอง คำกลอน
  - การเขียนในหลายรูปแบบผ่านประสพการณ์ที่สื่อความหมายต่อ
- เด็ก เขียนภาพ เขียนขีดเขียน เขียนคล้ายอักษร เขียนเหมือนสัญลักษณ์ เขียนชื่อตนเอง
- การอ่านในหลายรูปแบบ ผ่านประสพการณ์ที่สื่อความหมายต่อ

เด็กอ่านภาพหรือสัญลักษณ์จากหนังสือนิทานเรื่องราวที่น่าสนใจ

3) การสังเกต การจำแนกและการเปรียบเทียบ

- การสำรวจและอธิบายความเหมือน ความต่างของสิ่งต่าง ๆ
- การจับคู่ การจำแนก และการจัดกลุ่ม
- การเปรียบเทียบ เช่น ยาว / สั้น ขรุขระ / เรียบ ฯลฯ
- การเรียงลำดับสิ่งต่าง ๆ
- การคาดคะเนสิ่งต่าง ๆ

- การตั้งสมมติฐาน
  - การทดลองสิ่งต่าง ๆ
  - การสืบค้นข้อมูล
  - การใช้หรืออธิบายสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย
- 4) จำนวน
- การเปรียบเทียบจำนวน มากกว่า น้อยกว่า เท่ากัน
  - การนับสิ่งต่าง ๆ
  - การจับคู่หนึ่งต่อหนึ่ง
  - การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนหรือปริมาณ
- 5) มิติสัมพันธ์ (พื้นที่ / ระยะ)
- การต่อเข้าด้วยกัน การแยกออก การบรรจุและการเทออก
  - การสังเกตสิ่งต่าง ๆ และสถานที่จากมุมมองที่ต่างๆ กัน
  - การอธิบายในเรื่องตำแหน่งของสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน
  - การอธิบายในเรื่องทิศทางการเคลื่อนที่ของคนและสิ่งต่าง ๆ
  - การสื่อความหมายของมิติสัมพันธ์ด้วยภาพวาด ภาพถ่าย และ
- รูปภาพ
- 6) เวลา
- การเริ่มต้นและการหยุดการกระทำโดยสัญญาณ
  - การเปรียบเทียบเวลา เช่น ตอนเช้า ตอนเย็น เมื่อวานนี้ พรุ่งนี้
  - การเรียงลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ
  - การสังเกตความเปลี่ยนแปลงของฤดู

4.2 สารที่ควรเรียนรู้

สารที่ควรเรียนรู้ เป็นเรื่องราวรอบตัวเด็ก ที่นำมาเป็นสื่อในการจัดกิจกรรม ให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ไมเน้นการท่องจำเนื้อหา ผู้สอนสามารถกำหนดเรื่องราวรายละเอียดขึ้นเองให้สอดคล้องกับวัย ความต้องการและความสนใจของเด็ก โดยให้เด็กได้เรียนรู้ ผ่านประสบการณ์สำคัญที่ระบุไว้ข้างต้น ทั้งนี้อาจยืดหยุ่นเนื้อหาได้ โดยคำนึงถึง ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมในชีวิตจริงของเด็ก สารที่เด็กอายุ 3 – 5 ปี ควรเรียนรู้ มีดังนี้

4.2.1 เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เด็กควรรู้จักชื่อ นามสกุล รูปร่าง หน้าตา รู้จักอวัยวะต่าง ๆ วิธีระมัดระวังร่างกายให้สะอาด ปลอดภัย การรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ เรียนรู้ที่จะเล่นและทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองคนเดียว หรือกับผู้อื่น ตลอดจนเรียนรู้ที่จะแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกและแสดงมารยาทที่ดี

4.2.2 เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก เด็กควรมีโอกาส รู้จัก และรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน รวมทั้งบุคคลต่าง ๆ ที่เด็กต้อง เกี่ยวข้อง หรือมีโอกาสใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน

4.2.3 ธรรมชาติรอบตัว เด็กควรมีได้เรียนรู้สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมทั้ง ความเปลี่ยนแปลงของโลกที่แวดล้อมเด็กตามธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล กลางวัน กลางคืน ฯลฯ

4.2.4 สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก เด็กควรมีได้รู้จักสี ขนาด รูปร่าง รูปทรง น้ำหนัก ผิวสัมผัสของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว สิ่งของเครื่องใช้ ยานพาหนะและการสื่อสารต่างๆ ที่ใช้ อยู่ในชีวิตประจำวัน

ในการวิจัยครั้งนี้ ประสพการณ์สำคัญที่เหมาะสมคุณธรรม จริยธรรมด้าน ความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยโดยใช้การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการได้แก่ประสบการณ์ สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ พัฒนาการด้านสังคม และ พัฒนาการด้านสติปัญญา ในส่วนสาระที่ควรรู้ได้แก่ เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับ บุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก

5. การจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ 3-5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดใน รูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดความรู้ทักษะ คุณธรรม จริยธรรมรวมทั้งเกิดพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยมีหลักการและแนวทางการจัดประสบการณ์ ดังนี้

5.1 หลักการจัดประสบการณ์

5.1.1 จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กโดยองค์รวม อย่างต่อเนื่อง

5.1.2 เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่าง

5.1.3 จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทั้งกับกระบวนการและ

ผลผลิต

5.1.4 จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็น ส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์

5.1.5 ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

5.2 แนวทางการจัดประสบการณ์

5.2.1 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือเหมาะสมกับอายุ วุฒิภาวะและระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มศักยภาพ

5.2.2 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้ คือ เด็กได้ลงมือกระทำเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง

5.2.3 จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้

5.2.4 จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่ม คิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำ และนำเสนอความคิดโดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวกและเรียนรู้ร่วมกับเด็ก

5.2.5 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่นกับผู้ใหญ่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในบรรยากาศที่อบอุ่นมีความสุข และเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือในลักษณะต่าง ๆ กัน

5.2.6 จัดประสบการณ์ ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก

5.2.7 จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดี และทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนแทรกคุณธรรม จริยธรรม ให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

5.2.8 จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และแผนที่เกิดขึ้นในสภาพจริงโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้

5.2.9 ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ ทั้งการวางแผน การสนับสนุนสื่อการสอน การเข้าร่วมกิจกรรมและการประเมินพัฒนาการ

5.2.10 จัดทำสารนิเทศด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคลนำมาไตร่ตรองและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็ก และการวิจัยในชั้นเรียน

6. การจัดกิจกรรมประจำวัน

กิจกรรมสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปีสามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมประจำวันได้หลายรูปแบบเป็นการช่วยให้ทั้งผู้สอนและเด็กทราบว่าแต่ละวันจะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใด และอย่างไร การจัดกิจกรรมประจำวันมีหลักการจัดและขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

6.1 หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน

6.1.1 กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของเด็กในแต่ละวัน

6.1.2 กิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ไม่ควรใช้เวลาต่อเนื่องนานเกินกว่า 20 นาที

6.1.3 กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ฯลฯ ใช้เวลาประมาณ 40-60 นาที

6.1.4 กิจกรรมควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้อง และนอกห้อง กิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก กิจกรรมที่เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้ริเริ่มและผู้สอนเป็นผู้ริเริ่ม และกิจกรรมที่ใช้กำลังและไม่ใช้กำลังจัดให้ครบ

ทุกประเภท ทั้งนี้กิจกรรมที่ต้องออกกำลังกายควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ไม่ต้องออกกำลังกาย มากนักเพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยเกินไป

6.2 ขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน การเลือกกิจกรรมที่จะนำมาจัดในแต่ละวัน ต้องให้ครอบคลุมสิ่งต่อไปนี้

6.2.1 การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของ กล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และความคล่องแคล่วในการใช้วัยยะต่าง ๆ จึงควรจัดกิจกรรม โดยให้เด็กได้เล่นอิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี

6.2.2 การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของ กล้ามเนื้อเล็ก การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตา จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็ก ได้เล่น เครื่องเล่นสัมผัส เล่นเกมต่อภาพ ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย หยิบจับช้อนส้อม ใช้ อุปกรณ์ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ

6.2.3 การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมี ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบ ชื่อสัตย์ ประหยัด เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย และศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเล่นให้เด็กได้มีโอกาสตัดสินใจเลือกได้รับการ ตอบสนองความต้องการ ได้ฝึกปฏิบัติโดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ตลอดเวลาที่โอกาส เอื้ออำนวย

6.2.4 การพัฒนาสังคมนิสัย เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดี แสดงออกอย่าง เหมาะสม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน มี นิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็กได้ปฏิบัติ กิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น รับประทานอาหาร พักผ่อนนอนหลับ ขับถ่าย ทำความ สะอาดร่างกาย เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตามกติกาข้อตกลงของส่วนร่วม เก็บของเข้า ที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ ฯลฯ

6.2.5 การพัฒนาการคิด เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกต จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้ สนทนาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล ต่าง ๆ ทดลอง ศึกษาสถานศึกษาที่ ประกอบอาหาร หรือจัดให้เด็กได้เล่นเกมการศึกษาที่ เหมาะสมกับวัยอย่างหลากหลาย ฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และในการทำกิจกรรมทั้งที่ เป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ หรือรายบุคคล

6.2.6 การพัฒนาภาษา เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใช้ภาษาสื่อสารถ่ายทอด ความรู้สึก ความนึกคิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรม ทางภาษาให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการ

อ่าน และบุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรมทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

6.2.7 การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก และเห็นความสวยงามของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวโดยใช้ศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะตามจินตนาการ ให้ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็กเล่นบทบาทสมมติในมุมต่าง ๆ เล่นน้ำ เล่นทราย เล่นก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น แท่งไม้ รูปทรงต่าง ๆ ฯลฯ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 31-42)

6.3 กิจกรรมประจำวันจัดในวันหนึ่งมีดังนี้ (กรมวิชาการ, 2546, หน้า49-57)

6.3.1 กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ

6.3.2 กิจกรรมเสริมประสบการณ์

6.3.3 กิจกรรมเสรี/เล่นตามมุม

6.3.5 กิจกรรมสร้างสรรค์

6.3.6 กิจกรรมกลางแจ้ง

6.3.7 เกมการศึกษา

การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการกับกิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยเด็กให้แสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการ โดยใช้ศิลปะ เช่น การเขียนภาพ การปั้น การฉีก-ปะ การตัดปะการพิมพ์ภาพ การร้อย การประดิษฐ์ หรือวิธีการอื่นที่เด็กได้คิดสร้างสรรค์และเหมาะสมกับพัฒนาการ เช่น การเล่นพลาสติกสร้างสรรค์ การสร้างรูปจากกระดาษปึกมุก ฯลฯ การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ ควรจัดให้เด็กทำทุกวัน โดยอาจจัดกิจกรรมวันละ 3-5 กิจกรรม ให้เด็กเลือกทำกิจกรรมอย่างน้อย 1-2 กิจกรรม

กิจกรรมสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้เด็กได้พัฒนาความพร้อมทางการเรียนทุกด้าน เช่น พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ คิดจินตนาการ คิดหาเหตุผล กล้ามเนื้อมือและประสาทสัมผัส พัฒนาลักษณะนิสัยทางสังคม ส่งเสริมกระตุ้นให้เด็กได้แสดงออกทางภาษา แสดงออกถึงความรู้สึกของตนเอง รู้ถึงความสามารถของตนและกลุ่มเพื่อนที่สำคัญเด็กช่วง 4-6 ปี จะมีพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์สูงสุด

จากหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 ดังกล่าวเป็นการจัดการศึกษาโดยมีจุดหมายเพื่อพัฒนาเด็กให้มีพัฒนาการครบทุกด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยโดยใช้แผนการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ เพื่อให้เกิดผลในการพัฒนาต่อเด็ก เด็กจะได้รับจากการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการกับกิจกรรมสร้างสรรค์และพร้อมที่จะมีบทบาทในการเรียนรู้เป็นรายบุคคล ทำงานเป็นกลุ่มย่อยและทำงานเป็นกลุ่มใหญ่ ส่งผลให้เด็กได้มีการพัฒนาด้านความประพฤติปฏิบัติ ในการปรับตัวกับสภาพแวดล้อม มีการรู้จักตนเอง มีการยอมรับความคิดเห็น มี

ความเข้าใจ มีความรับผิดชอบ มีการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและมีความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อนสามารถดำรงชีวิตในสังคมอยู่ร่วมกับเพื่อนได้อย่างมีความสุข

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดประสบการณ์แบบบูรณาการ โดยใช้หลักสูตร การศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และนสาสาระที่ควรเรียนรู้ประกอบไปด้วย เรื่องราวเกี่ยวกับ ตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ชรรษาติรอบตัว และสิ่งต่างๆ รอบตัว เด็ก นำมาใช้บูรณาการในช่วงกิจกรรมสร้างสรรค์ ที่เด็กมีการทำงานแบบรายเดี่ยวและรายกลุ่ม

คุณธรรม จริยธรรม

คุณธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เพราะถือว่าเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นตั้งแต่ระดับปฐมวัย ได้มีผู้ให้ความหมายที่น่าสนใจดังนี้

1. ความหมายของคุณธรรม

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน (2542, หน้า 6) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม ไว้ว่าข้อประพฤติปฏิบัติอันเป็นประโยชน์ และมีความถูกต้องดีงาม

ชนเศรษฐ์ จำปางาม (2543, หน้า 15) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม ไว้ว่าคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์โดยผ่านประสบการณ์จากการสัมผัส ซึ่งจะแสดงออกมาจากการกระทำ ทางกาย ทางวาจาและจิตใจของแต่ละคนเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม

วิชัย กฤษกลาง (2546, หน้า 10-12) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม ไว้ว่าหลักแห่งความประพฤติอันดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของเรา จนเกิดความเคยชินเป็นนิสัย ทำให้บุคคลประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ ผลแห่งความประพฤติอันดีงามนี้ย่อมให้เกิดความสุขขึ้นในสังคม

ฉลอง จะระ (2547, หน้า 15) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม ไว้ว่าสภาพคุณงามความดีและความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่เป็นไปในทางที่ดี หรือจิตใจเป็นกุศลเป็นเรื่องของนามธรรมและเป็นสิ่งที่บุคคลยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี ไม่ก่อความเดือดร้อนกับใคร และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

สมเดช ใจหวัง (2547, หน้า 24-29) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม ไว้ว่าคุณงามความดีที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติจนเป็นนิสัย ทั้งทางกายวาจาและใจ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึงการประพฤติตนอยู่ในทางที่ดี ไม่สร้างความเดือดร้อนต่อผู้อื่นและสังคมยอมรับ

2. ความหมายของจริยธรรม

ชนเศรษฐ์ จำปางาม (2543, หน้า 17) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม ไว้ว่าในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ควรปฏิบัติ ที่ดีงาม เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับชมชอบหรือยอมรับของสังคม เพื่อความสันติสุขแห่งตนเอง และความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม

นวลละอ อ แสงสุข (2544, หน้า 9) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม ไว้ว่าการประพฤติปฏิบัติที่ดั่งามทั้งกายวาจาและใจ รวมทั้งการปรับตัวให้เข้ากฎเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ถูกต้องดีงามและพฤติกรรมใดไม่เหมาะสม

วิชัย กฤษกลาง (2546, หน้า 10-12) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม ไว้ว่าพฤติกรรมในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดั่งามเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้น เป็นการกระทำด้วยจิตสำนึกที่ดั่งามซึ่งมีอยู่ในจิตใจโดยไม่มีผู้ใดมาบังคับให้ต้องกระทำเช่นนั้น

สุวิทย์ สุขมัน (2546, หน้า 10) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม ไว้ว่าหลักการธรรมะศีลธรรมของบุคคลอันเป็นแนวทางที่บุคคลใช้ในการแสดงพฤติกรรมในทางที่ดีละเว้นพฤติกรรมที่ไม่ดีและใช้ในการตัดสินพฤติกรรมของบุคคลว่า พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ดี เหมาะสมและสมควรกระทำและเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมยอมรับสมควรปฏิบัติต่อตนเองและต่อผู้อื่น

ฉลอง จระ (2547, หน้า 20) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม ไว้ว่าความสามารถในการควบคุมตนเองให้รู้สำนึกผิดในด้านต่าง ๆ อันเป็นเครื่องกำกับใจคนให้แสดงออกในสิ่งที่ดั่งามและให้สอดคล้องกับสังคมที่เป็นอยู่

ศิริพร อัครวิไล (2547, หน้า 6 – 10) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม ไว้ว่าสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังคมทั้งกายวาจาใจต่อตนเองผู้อื่นและสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและความพอใจของสังคมนั้น

สมเดช ใจหวัง (2547, หน้า 24-29) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม ไว้ว่าลักษณะหรือพฤติกรรมที่ดั่งามทางสังคมของมนุษย์ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และมาตรฐานที่สังคมต้องการ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ความหมายจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมในการประพฤติตนในสิ่งที่ควรปฏิบัติดั่งามเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับชอบหรือยอมรับของสังคม

3. ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม

ชนเศรษฐี จำปางาม (2543, หน้า 17) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม จริยธรรม ไว้ว่าคุณงามความดีของบุคคลที่กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยได้ยึดถือจนเป็นความเคยชินอันเป็นคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่ดั่งามเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามของตนเองผู้อื่น สังคม

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2546, หน้า 8) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม ไว้ว่าจริยธรรมเป็นแนวทางความประพฤติปฏิบัติในสังคมที่กำหนดไว้ว่าสิ่งใดเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงามและพฤติกรรมใดไม่เหมาะสม

วินัย พุ่มบุญทริก (2547, หน้า 23) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม จริยธรรม ไว้ว่าหลักปฏิบัติและแนวทางประพฤตินัยยึดถือเป็นสากลของสังคม และสังคมยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสมต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสังคม

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติตนพร้อมไปด้วยจิตใจที่มีแต่ความดีงามและเป็นที่ยอมรับของสังคมสามารถดำรงชีวิตในสังคมอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

4. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

คุณธรรม จริยธรรม เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องมี การปลูกฝังและให้เกิดกับเด็กปฐมวัย ซึ่งมีผู้กล่าวไว้ที่น่าสนใจ ดังนี้

ราศี ทองสวัสดิ์ (2540, หน้า 23-24) ได้กล่าวไว้ว่าวิธีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กปฐมวัยนั้นอาจทำได้ 3 แนวทาง คือ สอนโดยตรงจัดสภาพแวดล้อมที่ดีให้และจัดกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรม

1. การสอนโดยตรง มักเป็นการสอนให้ปฏิบัติทางกาย เช่น การแสดงสัมมาคารวะหรือทวงวาจา เช่น การให้คำสุภาพต่าง ๆ ครูสอนให้ปฏิบัติแล้วติดตามให้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

2. การจัดสภาพแวดล้อมที่ดีให้เป็นการสอนโดยทางอ้อม อาจเป็นไปได้ใน 2 กรณี คือ

2.1 สภาพแวดล้อมที่เป็นบุคคล เช่น ครู พี่เลี้ยงตลอดจนครูคนอื่น ๆ ในโรงเรียน จะเป็นต้นแบบแก่เด็ก ๆ ทั้งนี้เนื่องจากเด็กวัยนี้ชอบเลียนแบบผู้ที่อยู่ใกล้ชิดไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือโรงเรียนก็ตาม หากเด็กได้อยู่ท่ามกลางผู้ใหญ่ที่ดีทั้งด้านกาย วาจา ใจ ก็จะทำให้เด็กมีความดีพร้อมเช่นเดียวกัน

2.2 สภาพแวดล้อมด้านวัตถุ หากพิจารณาจากโรงเรียนสภาพแวดล้อม มีทั้งในห้องและกลางแจ้ง ในห้องเรียนเป็นการจัดที่เล่นเพียงพอตามหลักการจัดการศึกษา ส่วนกลางแจ้งนอกจากจะมีของเล่นหลากหลายแล้วจะต้องสะอาดมีไม้ดอกไม้ประดับร่มรื่นสวยงาม จะช่วยให้เด็กเป็นคนที่มีจิตใจอ่อนโยนสดชื่น

3. การจัดกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดคุณธรรม จริยธรรม เป็นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมโดยเด็กจะได้รับจากการทำกิจกรรมประจำวัน

ก่อนอื่นคงต้องมาทำความเข้าใจก่อนว่า ลักษณะการจัดการศึกษาแก่เด็กระดับปฐมวัยเหมือนการสอนเด็กประถมศึกษาหรือไม่ คำตอบคือ ไม่เหมือนกันหากจะถามต่อไปต่างกันอย่างไร คำตอบก็น่าจะเป็นดังนี้

3.1 การศึกษาระดับปฐมวัย เป็นเพียงขั้นพื้นฐานที่จะเป็นคนที่มีความพอในอนาคต และพร้อมที่จะเรียนต่อในระดับประถมศึกษา

3.2 การศึกษาระดับปฐมวัยเน้นการพัฒนาเด็กทั้งตัว คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา

3.3 ในส่วนสติปัญญาไม่ได้มุ่งให้ได้เนื้อหาสาระ แต่ต้องการฝึกให้ได้กระบวนการเรียนรู้

ทั้งนี้ การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับเด็กปฐมวัยจะไม่สอนเป็นวิชา แต่จะจัดในรูปกิจกรรม จะเท่ากับบูรณาการทุกวิชาเข้าด้วยกัน เป็นสิ่งที่พัฒนาได้เพียงแต่กำหนดและจัดกิจกรรมที่สามารถกระตุ้นให้เด็กแสดงพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม การกระทำซ้ำ ๆ จะแทรกซึมเป็นนิสัยที่ดีในตัวเด็กในวัยนี้

สุพัตรา สุภาพ (2546, หน้า 29) ได้กล่าวไว้ว่าเป็นกระบวนการที่มนุษย์ต้องพบตลอดชีวิต เพราะการขัดเกลาในทางสังคม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมเป็นการรับคุณค่าของสังคมที่เราอยู่ร่วมในฐานะสมาชิกมาเป็นแนวการปฏิบัติจนเราสามารถประพฤติได้เหมาะสมวาระและโอกาส

ชนเศรษฐ์ จำปางาม (2543, หน้า 21) ได้กล่าวไว้ว่า การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตัวนำที่จะนำไปสู่การมี คุณธรรม จริยธรรมนั้น คือ ค่านิยม การเรียนรู้ของบุคคลจะเริ่มต้นจากความจำเป็น ความต้องการ จึงจะได้ผลดีเพราะเมื่อเกิดความจำเป็นขึ้นแล้วต่อไปก็จะก่อให้เกิดความชอบหรือความสนใจตามมาความชอบนี้จะไปกระตุ้นให้มีความชอบหรือความเชื่อในคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ และจะกลายมาเป็นค่านิยม ค่านิยมก่อตัวอยู่ระยะหนึ่งนานพอสมควรก็จะกระตุ้นให้เกิดสภาวะในใจที่มุ่งมั่นจะกระทำ ซึ่งภาวะนี้เรียกว่า ทัศนคติ นั่นเองเมื่อมีทัศนคติเกิดขึ้นแล้วย่อมจะกระตุ้นให้ลงมือกระทำหรือปฏิบัติ

ฉลอง จะระ (2547, หน้า 43) ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรม จริยธรรมมีหลักอยู่ 4 ประการ คือ

1. การพัฒนาการศึกษาให้ได้ผลต้องพัฒนาทั้งระบบ คือทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน การสอนศีลธรรมในหลักสูตรในห้องเรียนอย่างเดียวไม่เป็นการเพียงพอจะต้องมีการดูแลเอาใจใส่นักเรียนภายในและภายนอกห้องเรียนด้วยองค์ประกอบที่สำคัญทั้งในและนอกสถานศึกษาที่จะต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับการอบรมสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรม

- 1.1 บุคลากรในโรงเรียน

- 1.2 การบริหารงานของโรงเรียนทุกเรื่อง

- 1.3 สภาพแวดล้อมในโรงเรียน

- 1.4 การประชาสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

- 1.5 การบริการและสวัสดิการในโรงเรียนต้องเพียงพอและพอดีกับปริมาณและความจำเป็นของโรงเรียน

- 1.6 กิจกรรมของนักเรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนเป็นอันมากควรมุ่งเพื่อประโยชน์ของการศึกษา

- 1.7 การสอนจริยศึกษาโดยตรงครูควรปรับปรุงตนเองให้มีคุณสมบัติให้เหมาะสม มีความรู้มีความสามารถในวิชาที่สอน

- 1.8 การสอนแทรกจริยธรรมในการสอนวิชาอื่นอาจทำได้หลายวิธีในเวลาเดียวกันเช่นกิริยามารยาท

1.9 สิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน รวมถึงผู้บังคับบัญชา และผู้บริหารระดับนอกเหนือของสถานศึกษา และบุคคลต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมการพัฒนา จริยธรรม

2. การพัฒนาจริยธรรมต้องถือหลักการพัฒนา ความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม การพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีงาม การสร้างเจตคติและพฤติกรรมที่มีคุณค่าของบุคคลด้วย ดังนั้น จึงควรใช้วิธีการดังต่อไปนี้ ในการป้องกันพฤติกรรมที่ไม่สมควรของนักเรียน และเป็นการฝึกหัดอบรมคุณธรรม จริยธรรมไปในตัวด้วย คือ

2.1 การให้คำแนะนำอย่างสม่ำเสมอทั้งเป็นส่วนบุคคลและเป็นกลุ่ม

2.2 การดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิดนักเรียนของครูเป็นการสร้างสัมพันธภาพใจมิอะไรไม่ดี ไม่งามจะได้ป้องกันแก้ไขเสียก่อน

2.3 การดูแลและจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้มีบรรยากาศชักนำไปในทางที่ดีงาม ขจัดปรับปรุงสิ่งที่จะนำไปในทางที่เสียหายไปให้หมด

2.4 การอบรมสั่งสอนนักเรียนให้มีวิจารณญาณสามารถตัดสินใจเลือกวิถีทางปฏิบัติต่าง ๆ อันถูกต้องด้วยตนเองตามวัย ชั้น และระดับการศึกษา

2.5 การปลูกฝังอบรมนักเรียนแต่ละคนให้เป็นคนมีอุดมคติของชีวิตโดยการเล่าให้ฟัง หรืออ่านเรื่องราวชีวิตประวัติของบุคคลที่ทำประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ ให้นักเรียนได้เลือกเป็นตัวอย่าง ตามแรงบันดาลใจของตน

2.6 การตั้งครูคอยดูแลตรวจตราสังเกต และแนะนำความประพฤติของนักเรียน ควรทำสำหรับนักเรียนนักศึกษา

2.7 การร่วมมือกับผู้ปกครองนักเรียนในการอบรมสั่งสอนนักเรียนให้มีคุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ จะได้ผลดีกว่าการที่โรงเรียนจัดสอนแต่ฝ่ายเดียว

2.8 ความร่วมมือครูในสถานศึกษาเดียวกัน

2.9 การศึกษาวิจัยปัญหาจริยศึกษาของนักเรียนโดยใช้หลักในทางวิชาการ

3. การพัฒนาจริยธรรมควรถือหลักส่งเสริมคุณลักษณะที่ดีงาม และห้ามปรามแก้ไขลักษณะที่ไม่พึงประสงค์คุณลักษณะของคนไทยที่ควรปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบันมี 10 ประการ

3.1 ความมีระเบียบ

3.2 ความซื่อสัตย์

3.3 ความขยัน การประหยัด การยึดมั่นในสัมมาชีพ

3.4 ความสำนึกในหน้าที่ และรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

3.5 การส่งเสริมความคิดริเริ่ม การรู้จักสร้างสรรค์และมีเหตุผล

3.6 ความกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ความรักและเทิดทูนชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

3.7 การมีพลานามัยที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

3.8 ฟังตนเองและมีอุดมคติ

3.9 ความภาคภูมิใจในในศิลปวัฒนธรรมของชาติ การรู้จักรักษาศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ

3.10 ความเสียสละ ความเมตตาปราณี ความกตัญญูกตเวที ความกล้าหาญ และความสามัคคี

4. การพัฒนาจริยธรรมจะได้ผลก็ต่อเมื่อครูอาจารย์และผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก หรือนักเรียนนักศึกษา ครูต้องถือหลักว่าสอนอย่างไรตนต้องปฏิบัติอย่างนั้นด้วยทั้งใน ตอนสอนและความเป็นอยู่ปกติของครูต้องเป็นไปตามที่สอนนักเรียน

สรวงธร นวาวผล (2542 , หน้า 27) ได้กล่าวไว้ว่า อย่าให้เด็กขาดการเล่น การเล่นเป็นเรื่องจริงจังและมีความสัมพันธ์ต่อเด็กอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้ง การเล่นที่เหมาะสมและ ถูกต้องตามวัย พัฒนาการของเด็กจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงคุณภาพของเด็ก การเล่นสำหรับเด็กมีผล ต่อการกระตุ้นการเรียนรู้ พัฒนาการของสมอง เสริมสร้างความฉลาด พัฒนาสติปัญญา พัฒนา อารมณ์ ความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ว่าจะต่างวัยหรือวัย เดียวกัน ฝึกการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น การเล่นช่วยเสริมสร้างลักษณะนิสัยเด็ก ๆ ได้ เรียนรู้ทักษะต่าง ๆ จากการเล่น เช่น การทรงตัว การเคลื่อนไหว การใช้ประสาทสัมผัส การใช้ กล้ามเนื้อต่าง ๆ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหา ฝึกความจำ ฝึกความมีระเบียบวินัย ฝึก ความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะพัฒนาไปสู่ความรับผิดชอบต่อสังคมเมื่อเติบโตใหญ่ ขึ้น และการเล่นช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ และทักษะต่าง ๆ ด้านอารมณ์จะช่วยให้ เด็กเป็นผู้มีอารมณ์แจ่มใส เบิกบาน สนุกสนาน ในด้านสังคมจะช่วยเสริมสร้างให้เด็กเป็นผู้มี ความเชื่อมั่นในตนเองและกล้าแสดงออก สามารถร่วมเล่นกับเพื่อนได้อย่างสร้างสรรค์ และมี ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทำให้เป็นผู้ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ง่าย มีทักษะในการสื่อสาร ด้าน สติปัญญาจะช่วยฝึกให้เด็กรู้จักคิดทั้งด้านการคิดอย่างมีเหตุผล การคิดอย่างสร้างสรรค์และ จินตนาการ สามารถรู้จักวางแผน รู้จักแก้ปัญหา มีน้ำใจ มีความอดทน เป็นการปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรมให้แก่เด็กด้วย

จากความคิดเห็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลจะเริ่มต้นความต้องการ ความสนใจ เด็กปฐมวัยจะได้รับการเรียนรู้ผ่านจาก การเล่นซึ่งมีส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ และทักษะต่าง ๆ ตลอดจนจนการจัดสภาพแวดล้อมที่ เอื้ออำนวยต่อการได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของเด็กปฐมวัย

5. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องคุณธรรม จริยธรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรมได้มีนักการศึกษากล่าวไว้ ดังนี้

5.1 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมตามแนวคิดของอีริกสัน (Erikson, 1963) เน้น ถึงคุณค่าของเด็กปฐมวัยเป็นช่วงวัยที่เด็ก กำลังพัฒนาบุคลิกภาพที่สำคัญทางบวกและ

ทางลบ 3 ประการ ซึ่งบุคลิกภาพเหล่านั้นขึ้นอยู่กับสัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่กับเด็กและสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กเป็นสำคัญ ดังนี้

1. ความรู้สึกไว้วางใจกับความไม่ไว้วางใจ เกิดขึ้นในระหว่างที่เด็กมีอายุระหว่างแรกเกิดถึง 2 ปี การให้ความรัก ความอบอุ่นความเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอระหว่าง พ่อแม่ ลูก ทำให้เด็กเกิดความไว้วางใจในตนเองที่จะกล้าเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องมีผู้ใหญ่ปกป้อง หรือดูแลตลอดเวลา

2. ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองกับความมั่นใจในตัวเอง เกิดขึ้นระหว่างอายุ 2-3 ปี การเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่กระตุ้น และให้กำลังใจอย่างเอาใจใส่ให้เด็กลองทำในสิ่งที่เขาทำได้ สามารถด้วยวิธีการของเขาเองจะช่วยให้เด็กพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองมีความคิดเป็นของตัวเองและ กล้าตัดสินใจ หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

3. ความรู้สึกริเริ่มกับความรู้สึกผิด เกิดขึ้นในระหว่างที่เด็กมีอายุระหว่าง 3-6 ปี ระยะเวลาที่เด็กสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ กับผู้ใหญ่ได้ การริเริ่มทำกิจกรรมบางอย่างด้วยตนเองตามลำพังจะช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเองหรือเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

ทฤษฎีพัฒนาการบุคลิกภาพของอีริกสัน เน้นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อ แม่ ลูก การดูแลเอาใจใส่ทำให้เด็กเกิดความไว้วางใจตนเอง กล้าเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นเด็กที่มีความรับผิดชอบ มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง เกิดความภูมิใจในตนเอง

5.2 การพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรมตามแนวคิดของบลูม (Bloom, 1964) เป็นนักการศึกษาผู้มีชื่อเสียงโด่งดังแพร่หลายได้นำหลักการจัดการศึกษามาใช้ในการส่งเสริมจริยธรรม เขาได้แยกปัญญาด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนไว้ 3 ข้อ ดังนี้

1. ด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) เป็นการส่งเสริมจริยธรรม ในทางปัญญาหรือการให้ความรู้ ความเข้าใจ การวิเคราะห์ การจัดกิจกรรมที่ให้ความรู้ความเข้าใจว่าสิ่งใดถูก สิ่งผิด สิ่งใดดีสิ่งใดชั่ว สิ่งใดควรทวงวัน หรือหลีกเลี่ยงและสิ่งใดควรปฏิบัติยึดถือ

2. ด้านจิตพิสัย (affective domain) เป็นการจัดกิจกรรมในด้านความรู้สึก ศรัทธา นิยมชมชอบ ความพอใจ ความซาบซึ้ง และการเห็นคุณค่า การสร้างเจตคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัยเลือกรับสิ่งที่ดีงามมาประพฤติดอย่างยินดีและละเว้นในสิ่งที่ไม่ควรกระทำอย่างเต็มที่

3. ด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรม ความรู้และความสามารถในทางปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติลงมือกระทำ หรือประพฤติดสิ่งที่ดี ทั้งกายและ วาจา มีทักษะในการพูด การมอง การเขียนในสิ่งที่ดี

ทฤษฎีตามแนวคิดของบลูมได้เน้นการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยนั้นกับการศึกษาถึง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัยและด้านทักษะพิสัย

5.3 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมตามแนวคิดเพียเจท์ (Piaget, 1965) ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก ออกเป็น 4 ข้อใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม (pre-moral stage) ในช่วงสี่ปีแรกของชีวิตเด็กยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎระเบียบของสังคม เด็กวัยนี้จะเล่นโดยไม่คำนึงถึงกฎกติกาใด ๆ เพียเจท์เชื่อว่าแนวคิดที่ว่าอะไรผิดอะไรถูก ได้รับการเริ่มฝังรากมาบ้างตั้งแต่วัยทารก

2. ขั้นรู้ความหมายจริยธรรม (moral realism) ในการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กในช่วงอายุห้าถึงเจ็ดปี (ขั้นยอมรับกฎเกณฑ์ระเบียบหรือคำสั่งจากผู้มีอำนาจเหนือตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่และครู)

3. ขั้นระยะช่วงต่อระหว่างขั้นที่ 2 และขั้นที่ 4 (transitional stage) เป็นการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก ในช่วงอายุเจ็ดถึงเก้าปีโดยประมาณ เด็กในวัยนี้จะเล่นกับเพื่อนคบเพื่อน และได้ผูกสัมพันธ์กับเพื่อนมากขึ้น เด็กจะรู้ว่าการทำผิด จะต้องได้รับโทษเป็นการตอบแทน และขั้นตอนนี้จะวัยที่เด็กเริ่มคำนึงความคิดเห็นของผู้อื่น คือไม่ได้คิดความเห็นของตนฝ่ายเดียว

4. ขั้นพิจารณาจริยธรรมจากความเกี่ยวโยง (stage of moral relativism) เป็นขั้นพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กอายุประมาณ 10 ถึง 11 ปี เป็นระยะที่เด็กเริ่มพัฒนาจริยธรรมขั้นสูงระดับมีความคิดว่าอะไรผิดอะไรถูกโดยใช้เหตุผล โดยคำนึงถึงความยุติธรรมในความคิดอ่านของเขาเด็กมีเพื่อนมากขึ้น และสังคมกับเพื่อนมากขึ้น เด็กเริ่มมีกฎเกณฑ์ มีความคิดของตนเอง หรือยึดหลักแห่งตน

ทฤษฎีตามแนวคิดของเพียเจท์เมื่อเด็กเจริญเติบโตมีอายุมากขึ้น จะมีความคิดอ่านในเรื่อง จริยธรรม อย่างมีเหตุผลยิ่งขึ้น เพียเจท์อธิบายไว้ว่า เด็กอายุ 4 – 7 ปี รู้เรื่องจริยธรรมแบบ heteronomy คือระเบียบวินัย หรือความดี ความชั่ว กำหนด โดยผู้มีอำนาจ เช่น พ่อแม่ หรือครู ถ้าผู้ใหญ่ดังกล่าวชี้ว่าผิดหรือถูกก็ต้องเป็นไปตามนั้น เมื่อเด็กอายุย่างเข้าวัย 10 ปีหรือกว่านั้น เด็กจะมีความคิดอ่านในเรื่อง จริยธรรม มีเหตุผลลึกซึ้งยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบต่อให้เหมาะสมกับวัยของเด็กนั้นได้มีการอบรมเลี้ยงดูที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้เด็กได้มีทักษะให้เกิดการเรียนรู้ไปในทิศทางที่ถูกต้องและเป็นไปตามวุฒิภาวะโดยใช้การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่เอื้อ ต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบต่อ

ความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นสิ่งสำคัญ เพราะถือว่าเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ควรปลูกฝัง ให้เกิดขึ้นตั้งแต่ระดับปฐมวัย ได้มีผู้ให้ความหมายที่น่าสนใจดังนี้

1. ความหมายของความรับผิดชอบ

ชัยณรงค์ ศรีสุข (2545, หน้า 30) ได้ให้ความหมาย ความรับผิดชอบ ไว้ว่าการที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่นทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม

ถวิล จันทร์สว่าง (2545, หน้า 10) ได้ให้ความหมาย ความรับผิดชอบ ไว้ว่าการทำตามหน้าที่ ปฏิบัติตามกฎระเบียบการงานตามที่ได้รับมอบหมาย การทำตามที่ตนได้พูด หรือได้ให้คำมั่นสัญญาไว้และการยอมรับในสิ่งที่ตนเองได้พูด หรือได้กระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดีและข้อบกพร่องต่าง ๆ ทุกครั้ง

ศรีสุดา ธิติโสภี (2545, หน้า 14) ได้ให้ความหมาย ความรับผิดชอบ ไว้ว่าการส่งเสริมความรับผิดชอบ จึงมีความสำคัญต่อเด็กปฐมวัยเป็นอย่างยิ่ง จึงมีการปลูกฝังและมีการส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาพฤติกรรมในเด็กให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัยในด้านความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคมส่วนรวม

ศิริพร อัครวิไลพร (2547, หน้า 6 -10) ได้ให้ความหมาย ความรับผิดชอบ ไว้ว่าการปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามวิธีการ กฎหรือข้อบังคับของตนเองและสังคม

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญ จะทำให้เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมเป็นไปตามแนวทางของคุณธรรม จริยธรรม ประเภทของความรับผิดชอบ ผู้วิจัยได้แบ่งความรับผิดชอบในระดับปฐมวัย ออกเป็น 3 ประเภท

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ เด็กที่มุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จด้วยตนเอง ทันเวลาที่กำหนด หยิบอุปกรณ์นำมาใช้กิจกรรมได้ด้วยตนเอง ดูแลตนเองถึงความปลอดภัย ขณะใช้อุปกรณ์ทำกิจกรรมให้ถูกวิธี เก็บอุปกรณ์ได้ด้วยตนเองเมื่อเลิกใช้กิจกรรม มีมารยาทในการทำกิจกรรมไม่รบกวนผู้อื่น

2. ความรับผิดชอบต่อกลุ่ม ได้แก่ เด็กที่มีการช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่มทำกิจกรรมจนสำเร็จทันเวลาที่กำหนด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการยอมรับของกลุ่ม การช่วยหยิบอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมของกลุ่ม การวางแผนในการทำกิจกรรมกลุ่ม การช่วยเก็บอุปกรณ์เมื่อเลิกใช้กิจกรรมของกลุ่ม

3. ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การแบ่งปันอุปกรณ์ให้กลุ่มอื่น ๆ ในการทำกิจกรรม การช่วยเก็บกวาดห้องเรียนหลังเลิกกิจกรรม รู้จักการใช้อุปกรณ์ในการทำกิจกรรมอย่างประหยัด ช่วยกันเก็บอุปกรณ์เมื่อหลังเลิกใช้ทำกิจกรรม การปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของห้องเรียน

2. ความสำคัญความรับผิดชอบ

ความสำคัญด้านความรับผิดชอบ ไม่ได้มีผู้กล่าวถึงประเด็นที่ตรงมากนัก แต่เนื่องจากความสำคัญนั้นควรให้เกิดขึ้นกับการพัฒนาเด็กได้ให้เห็นถึงความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการสอนรายวิชา การสอนทางตรงโดยการทำตัวอย่างที่ดี ให้เด็กได้เห็นในการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กเพื่อให้เด็กมีจิตใจที่อ่อนโยนหรือมีกิจกรรมซ้ำ ๆ ให้เด็กได้เกิดความเคยชินเพื่อซึมซับในสิ่งที่ดี ๆ ซึ่งได้มีผู้กล่าวไว้ ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 31) ได้กล่าวความสำคัญไว้ว่า เด็กมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยได้ระบุถึง คุณธรรมจริยธรรม ด้านความมีวินัยในตนเอง ความรับผิดชอบ ความช่วยเหลือตัวเองได้อย่างเหมาะสมกับสภาพและวัย

ณัฐจิตต์ ลิมวนาทิพงษ์ (2542, หน้า 13-14) ได้กล่าวความสำคัญไว้ว่าความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะสำคัญที่จะต้องปลูกฝังและส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัยซึ่งในช่วงเหมาะสมในการวางรากฐานและส่งเสริมลักษณะนิสัยที่สำคัญ ในการพัฒนาคนดังนั้นก็การส่งเสริมความรับผิดชอบจึงมีความสำคัญต่อเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ความรับผิดชอบมีความสำคัญต่อการส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย เด็กพยายามช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันและทำงานที่ได้รับมอบหมาย

2. เด็กได้รับการฝึกการใช้กล้ามเนื้อมือและสายตา ได้เคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ทางด้านอารมณ์ จิตใจ เมื่อเด็กสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองได้สำเร็จ จะมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองเห็นคุณค่าและความสามารถของตนเองทางด้านสังคม เมื่อเด็กช่วยเหลือตนเองได้ เด็กจะมีความรู้สึกอยากจะช่วยเหลือคนอื่น และถ้าให้โอกาสเด็กในการช่วยเหลือต่อความรับผิดชอบในงานต่าง ๆ ตามความสามารถ จะเป็นการส่งเสริมให้เด็กรู้จักปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในสังคมได้มากขึ้น ทางด้านสติปัญญาเด็กทำงานตามความถนัดตามความสนใจ และตามความสามารถของตน เด็กจะเกิดการเรียนรู้จากการทำงาน ได้ฝึกการสังเกต สัมผัส จำแนกเปรียบเทียบ ช่วยให้เด็กมีนิสัยใฝ่รู้มีโอกาสคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง

3. ความรับผิดชอบมีส่วนส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีสุขภาพอนามัยแข็งแรงสมบูรณ์ ส่งเสริมให้เด็กมีความรับผิดชอบในการดูแลตนเอง ให้มีสุขนิสัยที่ดีรักษาอนามัยส่วนบุคคล และความปลอดภัยให้ตนเอง

4. ความรับผิดชอบมีความสำคัญต่อการส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีลักษณะสนใจใฝ่รู้ จิตกิจกรรมและประสบการณ์ เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือกระทำได้ด้วยตนเอง เช่น การสำรวจ บริเวณโรงเรียน การปลูกผัก การทำอาหาร ฯลฯ เมื่อเด็กสนใจจะเกิดการสนุกและพอใจ เกิดความต้องการที่จะกระทำซ้ำ

5. ความรับผิดชอบมีความสำคัญต่อการส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยในตนเองส่งเสริมให้เด็กมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน เช่น การรับประทานอาหาร การขับถ่าย การแต่งตัว ฯลฯ

ถวิล จันทร์สว่าง (2545, หน้า 14) ได้กล่าวความสำคัญไว้ว่าความรับผิดชอบสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้ โดยให้นักเรียนได้มีโอกาสฝึกความรับผิดชอบตั้งแต่ยังเด็กอย่างค่อยเป็นค่อยไปและไม่ควรเร่งรัดจนเกินไป ทั้งที่บ้านและโรงเรียนจึงเป็นสถานที่สำคัญที่จะช่วยฝึกและพัฒนาความรับผิดชอบให้กับนักเรียน

ศรีสุดา ธิติโสภี (2545, หน้า 11) ได้กล่าวความสำคัญไว้ว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญด้านหนึ่งที่จะต้องปลูกฝังส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่เหมาะสมในการวางรากฐานและสร้างเสริมลักษณะนิสัย ในการปลูกฝังความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นกับเด็กได้นั้นควรจะเริ่มโดยการให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตนเองก่อน เพราะคุณลักษณะดังกล่าว ถ้ามีอยู่ในตัวของเด็กคนใดย่อมมีผลดีและจะช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ความรับผิดชอบมีความสำคัญต่อมนุษย์ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย จึงควรฝึกฝนให้เกิดเป็นนิสัยติดตัวตลอดไป

กอบพร อินทร์ตั้ง (2547, หน้า 1) ได้กล่าวความสำคัญไว้ว่า คนเราได้รับการฝึกเรื่องของความรับผิดชอบตั้งแต่วัยเด็ก โดยเฉพาะจากครอบครัวที่มีผู้ปกครองดูแลอย่างใกล้ชิดไม่เช่นนั้นแล้ว เขาจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่มีความรับผิดชอบ ทั้งการกระทำและคำพูดหรือไม่ยอมรับผิดชอบแต่รับผิดชอบอย่างเดียวอยากให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ และช่วยกันฝึกบุตรหลานให้รู้จักรับผิดชอบตั้งแต่ปฐมวัย

จากความคิดเห็นถึงความสำคัญดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ไม่ใช่ใช้รูปแบบการสอนเป็นรายวิชาเท่านั้น แต่สามารถมีการเรียนการสอนรูปแบบบูรณาการที่จะสอดแทรกในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบนั้น เป็นแบบอย่างที่ดีและมีการดูแลเอาใจใส่ตั้งแต่ปฐมวัยเพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้เด็กปฐมวัยเป็นผู้ใหญ่ที่มีอนาคตที่ดีในวันข้างหน้าและอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่สังคมยอมรับ

3. ประเภทความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบ สามารถจำแนกประเภทได้หลายแบบ ดังนี้

ประดินันท์ อุปรมัย (2541, หน้า 508 – 517) แบ่งความรับผิดชอบไว้ 2 ประเภท เช่นกัน คือ

3.1 ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อกิจวัตรประจำวัน เช่น รับประทานอาหารโดยไม่มีคนอื่นคอยเรียก ความรับผิดชอบต่อหน้าที่หรืองานที่ได้รับมอบหมาย เช่น เก็บของเข้าตามที่ได้ตกลงไว้กับครู ทำงานที่ครูสั่งให้ทำอย่างมีระเบียบ

3.2 ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่น ช่วยพ่อแม่ทำความสะอาดบ้าน ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน เช่น ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของโรงเรียน และห้องทำงานที่ครูมอบหมายจนสำเร็จทุกครั้ง

สำหรับ ศรีสุตา ธิติโสภี (2545, หน้า 14) ได้แบ่งประเภทความรับผิดชอบดังนี้

1. การดูแลและช่วยเหลือตนเอง
2. การปฏิบัติตามข้อตกลง
3. การปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย
4. การช่วยเหลือและแบ่งปันการรักษาสมบัติของส่วนรวม

เดือนใจ อินทร์เที่ยง (2546, หน้า 25) ได้แยกประเภทความรับผิดชอบในระดับปฐมวัย ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ การช่วยเหลือตนเองในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน เช่น การเข้าห้องน้ำ การเก็บของใช้ส่วนตัวเข้าที่ได้เมื่อใช้เสร็จ สนใจและทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ

2. ความรับผิดชอบต่อกลุ่ม ได้แก่ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ช่วยเหลือเพื่อนในการทำงาน ปฏิบัติตามกฎและข้อตกลงของกลุ่มและเก็บรักษาของเล่นของใช้เข้าที่เมื่อทำงานหรือเล่นเสร็จ

จากได้ศึกษาประเภทของความรับผิดชอบ ผู้วิจัยได้แบ่งความรับผิดชอบในระดับปฐมวัย ออกเป็น 3 ประเภท

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ เด็กที่มุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จด้วยตนเองทันเวลาที่กำหนด หยิบอุปกรณ์นำมาใช้กิจกรรมได้ด้วยตนเอง ดูแลตนเองถึงความปลอดภัยขณะใช้อุปกรณ์ทำกิจกรรมให้ถูกวิธี เก็บอุปกรณ์ได้ด้วยตนเองเมื่อเลิกใช้กิจกรรม มีมารยาทในการทำกิจกรรมไม่รบกวนผู้อื่น

2. ความรับผิดชอบต่อกลุ่ม ได้แก่ เด็กที่มีการช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่มทำกิจกรรมจนสำเร็จทันเวลาที่กำหนด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการยอมรับของกลุ่ม การช่วยหยิบอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมของกลุ่ม การวางแผนในการทำกิจกรรมกลุ่ม การช่วยเก็บอุปกรณ์เมื่อเลิกใช้กิจกรรมของกลุ่ม

3. ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การแบ่งปันอุปกรณ์ให้กลุ่มอื่น ๆ ในการทำกิจกรรม การช่วยเก็บกวาดห้องเรียนหลังเลิกกิจกรรม รู้จักการใช้อุปกรณ์ในการทำกิจกรรมอย่างประหยัด ช่วยกันเก็บอุปกรณ์เมื่อหลังเลิกใช้ทำกิจกรรม การปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของห้องเรียน

การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ

บูรณาการเป็นรูปแบบการสอนที่มีความสำคัญสำหรับเด็กปฐมวัย ได้มีผู้ให้ความหมายที่น่าสนใจ ดังนี้

1. ความหมายของบูรณาการ

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (2543, หน้า 13) ได้กล่าวว่า บูรณาการหมายถึง การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงศาสตร์หรือเนื้อหาสาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดความรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 22) ได้กล่าวว่า บูรณาการหมายถึง กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริง หลักการ และพฤติกรรมที่สามารถเชื่อมโยงชีวิตของคนได้อย่างสมบูรณ์และสมดุลในทุก ๆ ด้านทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนที่เหมาะสมกับสภาพชีวิตจริงและสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ที่มีความหมาย มีความหลากหลายและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 13) ได้กล่าวว่า บูรณาการหมายถึง การทำให้ส่วนย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน มารวมกันอย่างผสมกลมกลืนเข้าเป็นหนึ่งเดียว เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในตัวเอง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2547, หน้า 2) ได้กล่าวว่า การบูรณาการเป็นการเชื่อมโยงสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งเข้าเป็นส่วนประกอบของอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้สิ่งนั้นเกิดความสมบูรณ์ขึ้น มักเป็นการรวมกันของส่วนประกอบย่อยที่มีความแตกต่างกันตั้งแต่ 2 องค์ประกอบขึ้นไป ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของแกนหลักหรือส่วนทั้งหมดที่ใหญ่กว่า

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า บูรณาการหมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยนำเนื้อหาสาระการเรียนรู้ เกี่ยวกับตัวเด็กบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว นำมาสอนในกิจกรรมสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน

1. ขั้นนำ เป็นการสนทนาเด็กและครูตามเนื้อหาหน่วยการเรียนรู้แต่ละวัน ซึ่งเนื้อหาเป็นการบูรณาการถึงกลุ่มสาระการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก

2. ขั้นสอน เป็นการจัดกิจกรรมรายเดี่ยวที่ลงมือปฏิบัติการเรียนรู้ ด้วยตนเองและรายกลุ่มที่เด็กได้มีส่วนร่วมในการทำงานได้ส่งผลถึงพฤติกรรมแสดงออกถึงความรับผิดชอบ ตลอดจนส่งเสริมด้านร่างกาย ด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านสังคมและสติปัญญา

3. ขั้นสรุป เป็นกิจกรรมรายเดี่ยวที่เด็กนำมาเสนอด้วยตนเองและรายกลุ่มที่เด็กอาสาสมัครออกมานำเสนอผลงานมีผลต่อการพัฒนาทักษะด้านความคิดและพัฒนาทักษะทางภาษา

2. หลักการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

บูรณาการเป็นรูปแบบการสอนที่สำคัญและเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ตามวุฒิภาวะและศักยภาพของเด็กแต่ละบุคคล

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542, หน้า 2-3) ได้กล่าวว่า กรอบแนวคิดสำคัญในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีดังนี้

1. ครูมีความเชื่อมั่นและเข้าใจตรงกันเรื่องการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ
2. ครูได้คิดวางแผนการเรียนรู้และประเมินผลร่วมกัน
3. ครูพร้อมยืดหยุ่นเวลาและกิจกรรม
4. ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้
5. เน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงมากกว่าการเรียนรู้ที่เกิดจากเนื้อหาใด

เนื้อหาหนึ่ง

และดำเนินการตามลำดับต่อไปนี้

1. กำหนดหัวเรื่อง (theme) ที่จะใช้เป็นแกนในการบูรณาการ โดยให้เป็นเรื่องที่ผู้เรียนสนใจ ทั้งนี้จะเป็นหัวเรื่องที่สัมพันธ์กับรายวิชา / กลุ่มประสบการณ์ใดก็ได้
2. วิเคราะห์ฝั่งความคิด โดยใช้หัวเรื่องเป็นแกน โดยพยายามให้ครอบคลุมทุกรายวิชา / กลุ่มประสบการณ์ โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม ฝั่งความคิดควรได้มาจากประสบการณ์เดิมของผู้เรียนและครู
3. ครูออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนรายบุคคล / กลุ่ม
4. ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ ศึกษาภาคสนาม เรียนรู้ร่วมกันจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายผู้เรียนแต่ละคน / กลุ่ม อาจใช้เวลาการเรียนรู้ต่างกัน
5. ผู้เรียนสรุปความรู้ด้วยตนเอง ทั้งนี้อาจทบทวนฝั่งความคิดที่ได้จัดทำไว้ หรือสรุปตามรูปแบบที่พอใจและถนัด
6. ผู้เรียนนำเสนอในรูปแบบหลากหลาย
7. ประเมินผลการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากกระบวนการเรียนรู้และการนำเสนอความรู้ของผู้เรียน

วิริยะ บุญยะนิวาสน์ (2543, หน้า 13-27) ได้กล่าวว่าความสำคัญของบูรณาการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 24 และแนวการจัดประสบการณ์ระดับก่อนประถมศึกษา กำหนดแนวทางสำคัญในการจัดประสบการณ์ คือ ยึดเด็กเป็นศูนย์กลางกิจกรรม จัดให้สอดคล้องเหมาะสมกับวัย ความสนใจ ความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคล ในบรรยากาศที่อบอุ่นเอื้อต่อการเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมในรูปแบบการจัดประสบการณ์บูรณาการ ผ่านการเล่นอย่างหลากหลาย จึงจำเป็นที่ครูจะต้องปรับเปลี่ยนการ

เรียนการสอนให้สอดคล้องกับยุคของการปฏิรูปการศึกษาและความจำเป็นของการบูรณาการมีดังนี้

1. สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง จำเป็นต้องใช้ความรู้และทักษะจากหลายสาขาวิชาร่วมกันแก้ปัญหาการเรียนรู้ ในลักษณะเชื่อมโยงความสัมพันธ์กัน จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่าง ๆ เหล่านี้กับชีวิตจริง

2. ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่าง ๆ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย

3. ช่วยให้เกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ จะช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริงได้ และในทางกลับกันก็สามารถเชื่อมโยงเรื่องในชีวิตจริง ภายนอกห้องเรียนให้เข้ากับสิ่งที่เรียนได้

4. ช่วยขจัดความซ้ำซ้อนทางเนื้อหาต่าง ๆ ในหลักสูตรปัจจุบันความรู้ข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และจำเป็นต้องรู้ให้ทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลง การเรียนรู้แบบบูรณาการแบบสัมพันธ์วิชา จึงมีความสัมพันธ์มากกว่าที่ต่างวิชา ต่างเพิ่มเนื้อหาและที่สำคัญ การเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นการเรียนรู้ที่มีบรรยากาศเป็นธรรมชาติ ไม่เป็นทางการ ไม่รู้สึกเคร่งเครียดกับกรอบเนื้อหาสาระของวิชา ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนรู้ เกิดความสนุกสนานและประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรม ผู้เรียนมีโอกาสนำความคิด ประสพการณ์ ความสามารถทักษะต่าง ๆ หลาย ๆ ด้านในเวลาเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริง

บุรชัย ศิริมหาสาคร (2545, หน้า 103 -104) ได้กล่าวว่า เมื่อครูกำหนดหัวเรื่องและสร้างเครือข่ายของเรื่องที่โยงความสัมพันธ์ และหลอมรวมจุดประสงค์ให้เป็นเรื่องที่สมบูรณ์ โดยจัดทำแผนความคิดได้แล้ว เรียกว่าหน่วยการเรียนรู้ (thematic units) ครูจะต้องเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมกับเรื่องดังกล่าว ซึ่งมีมากมายหลายวิธี และต้องคำนึงถึงหลักการสำคัญ ในการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่สอดคล้องกับมาตรา 24 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยกระตุ้นให้ผู้เรียน

2. การส่งเสริมให้นักเรียนได้ร่วมทำงานกลุ่มด้วยตนเอง โดยการส่งเสริมให้มีกิจกรรมกลุ่มลักษณะต่าง ๆ อย่างหลากหลาย และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง

3. การจัดประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม เข้าใจง่าย ตรงกับความเป็นจริง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผลและส่งเสริมให้มีโอกาสได้ปฏิบัติจริง จนเกิดทักษะความชำนาญ

4. การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกลึกซึ้งกล้าคิดกล้าทำ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะแสดงออกซึ่งความรู้สึกรักคิดของตนเองต่อสาธารณชนหรือร่วมชั้นเรียน ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมความมั่นใจให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

5. การปลูกฝังจิตสำนึก จริยธรรมที่ถูกต้องดีงาม ให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะความถูกต้องดีงาม และความเหมาะสมได้ สามารถจัดความขัดแย้งได้ด้วยเหตุผล มีความกล้าหาญทางจริยธรรม และแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาและสามัคคี

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า หลักการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นการจัดการกิจกรรมที่สอดคล้องเหมาะสมกับวัย ความสนใจของเด็กและพร้อมที่จะยืดหยุ่นเวลาในการทำกิจกรรม กิจกรรมบูรณาการเปิดโอกาสให้เด็กได้คิดและตัดสินใจที่เลือกในการทำกิจกรรมนั้น ๆ โดยใช้กิจกรรมในรูปแบบบูรณาการตามกลุ่มสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับ เรื่องราว ตัวเด็ก บุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ชุมชนชาติตัวเด็ก และสิ่งต่างๆ รอบตัวเด็ก ในช่วงกิจกรรมสร้างสรรค์ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เด็กได้คิดและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง แบบรายเดี่ยว และรายกลุ่ม

3. ประเภทบูรณาการ

กรมวิชาการ (2544, หน้า 31-32) ได้แบ่งประเภทการสอนแบบบูรณาการไว้ 2 แบบ คือ

1. การบูรณาการภายในวิชา มีจุดเน้นอยู่ภายในวิชาเดียวกันแต่มีความคิดรวบยอดจุดประสงค์ของเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงได้หลักการคือมีกำหนดหัวเรื่องที่จะเชื่อมโยงความคิดรวบยอดต่างๆ มีการวางแผนการจัดกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องศึกษา ลงมือปฏิบัติ และสรุปความรู้ด้วยตนเองเป็นการบูรณาการความสามารถทุกด้านในเนื้อหาวิชาเดียวกัน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2. การบูรณาการระหว่างวิชาเป็นการบูรณาการเนื้อหาความคิดรวบยอดและจุดประสงค์ของเนื้อหาวิชาหนึ่งกับวิชาอื่นๆโดยมุ่งให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านการจัดการ ประสพการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ สามารถปฏิบัติได้หลายแนวทางขึ้นอยู่กับกลุ่มสาระการเรียนรู้และความสามารถของครูของผู้เรียน ซึ่งทุกรูปแบบจะต้องมีการวิเคราะห์หลักสูตรก่อนนำไปใช้สอนจริง การสอนแบบบูรณาการได้หลายวิธี เช่น

2.1 การสอนบูรณาการคนเดียว โดยเฉพาะครูที่สอนประจำชั้นสามารถยืดหยุ่นและบูรณาการได้สะดวก

2.2 สอนแบบคู่ขนานในแต่ละวิชา ในกรณีที่ครูสอนประจำวิชาโดยครูตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาร่วมวางแผนบูรณาการร่วมกัน แล้วต่างคนต่างสอนในวิชาที่ตนรับผิดชอบ

2.3 สอนเป็นทีม โดยครูเป็นทีมสอนระดับชั้นเดียวกัน มาร่วมวางแผนการสอน แบ่งบทบาทหน้าที่ที่จะรับผิดชอบ และร่วมกันสอนเป็นทีม ไม่สอนแยกเป็นวิชา นักเรียนจะมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

4. บูรณาการระดับปฐมวัย

วรี เกียรติกุล (2547, หน้า 183) กล่าวว่า การเรียนการสอนในระดับปฐมวัยไม่เน้นการให้ความรู้หรือเนื้อหาวิชาแก่เด็กแต่เน้นการเตรียมความพร้อมเพื่อให้เด็กปฐมวัยได้มี

พัฒนาการที่เหมาะสมกับวัยทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา และ บุรุษย ศิริมหาสาคร (2545, หน้า106) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น เป็นการดำเนินการที่ครูผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดและ ประสานสัมพันธ์กันการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กปฐมวัยให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามหลักสูตรการศึกษา ปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้นั้น ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดคือครูผู้สอนที่จะต้องสร้างมนุษย์ สัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กและสังคม การมีส่วนร่วมนี้ นับเป็นพันธกิจของโรงเรียนที่มีต่อสังคมเป็นบูรณาการความคิดของทุกฝ่าย ร่วมกันพัฒนาเด็กปฐมวัย ดังนั้น ผู้วิจัยได้สรุปขั้นตอนการสอนแบบบูรณาการประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นนำ เป็นการสนทนาเด็กและครูตามเนื้อหาหน่วยการเรียนรู้แต่ละวัน ซึ่ง เนื้อหาเป็นการบูรณาการถึงกลุ่มสาระการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและ สถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก
2. ขั้นสอน เป็นการจัดกิจกรรมรายเดี่ยวที่ลงมือปฏิบัติการเรียนรู้ ด้วยตนเองและ รายกลุ่มที่เด็กได้มีส่วนร่วมในการทำงานได้ส่งผลถึงพฤติกรรมแสดงออกถึงความรับผิดชอบ ตลอดจนส่งเสริมด้านร่างกาย ด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านสังคมและสติปัญญา
3. ขั้นสรุป เป็นกิจกรรมรายเดี่ยวที่เด็กนำมาเสนอด้วยตนเองและรายกลุ่มที่เด็ก อาสาสมัครออกมานำเสนอผลงานมีผลต่อการพัฒนาทักษะด้านความคิดและพัฒนาทักษะทาง ภาษา

แผนการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ

การจัดทำแผนการจัดประสบการณ์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 67-73) มี ขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. วิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา จุดหมาย ตัวบ่งชี้ สภาพที่พึงประสงค์
3. วิเคราะห์สาระการเรียนรู้ซึ่งกำหนดไว้ 2 ส่วนคือส่วนที่เป็นสาระควรเรียนรู้และ ส่วนที่เป็นประสบการณ์สำคัญ
4. กำหนดรูปแบบการจัดประสบการณ์
5. เขียนแผนการจัดประสบการณ์

ขั้นตอนการเขียนแผนการจัดประสบการณ์

1. สาระที่ควรเรียนรู้
2. ชื่อหน่วยการจัดประสบการณ์
3. สัปดาห์ _____ วันที่ _____ เดือน _____ พ.ศ. _____

4. กิจกรรมสร้างสรรค์
5. สารสำคัญ
6. จุดประสงค์
7. สารการเรียนรู้
  - 7.1 สารที่ควรเรียนรู้
  - 7.2 ประสพการณ์สำคัญ
8. การดำเนินกิจกรรม
  - 8.1 ขั้นนำ
  - 8.2 ขั้นสอน
  - 8.3 ขั้นสรุป
9. สื่อ
10. การวัดผลและการประเมินผล
11. บันทึกหลังการสอน
12. ข้อเสนอแนะ

สรุปได้ว่าการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนา คุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น จะต้องจัดประสบการณ์แบบบูรณาการโดยเลือกกิจกรรมสร้างสรรค์ นำไปจัดประสบการณ์แบบบูรณาการกับกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อให้เด็กปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เกิดการเรียนรู้และที่สำคัญได้พัฒนาการทุก ๆ ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคมและด้านสติปัญญา ได้เข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมในการทำงาน เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ เพื่อให้เด็กมีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบ อย่างเต็มตามศักยภาพของเด็ก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

ณัฐจิตต์ ลิมวนาทิพงษ์ (2542, หน้า 76-78) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมแบบให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับการจัดกิจกรรมแบบปกติกลุ่มตัวอย่าง เป็นเด็กปฐมวัย ชายหญิง อายุระหว่าง 5 – 6 ปี เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรม แบบให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมและ เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมแบบปกติ มีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น ทั้งความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม และความรับผิดชอบโดยรวม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน (2542, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม โดยผลการศึกษาพบว่า ควรจะเริ่มเสริมสร้างตั้งแต่เยาว์วัยโดยการสร้างสิ่งแวดล้อมของครอบครัวในชุมชน และสังคมมากที่สุด รองลงมาได้แก่การ

พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมควรมีการจัดทำอย่างจริงจังเป็นระบบและต้องมีความต่อเนื่องเป็นรูปธรรมเพื่อเป็นการปลูกฝังให้มารณาไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้มาก และได้เสนอว่าผู้บริหารหรือผู้นำควรต้องทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี ผู้มีอำนาจควรให้ความสนใจและเอาใจใส่ต่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมอย่างต่อเนื่องโดยจะต้องลงมาสัมผัสด้วยตนเองและให้ทุกคนมีส่วนร่วม นอกจากนี้เป็นข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน

สมพร สอนสนาม (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่าพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรม ของอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้บริหารและครูผู้สอน จำนวน 390 คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

1.1 ข้าราชการครูโดยส่วนรวมและจำแนกตามสถานภาพตำแหน่ง เห็นว่า อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด มีพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรม โดยรวมและเป็นรายด้านทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก โดยมีรายชื่อที่มีความคิดเห็นด้วยในระดับมากและมีค่าเฉลี่ยสูงสุด จำนวน 2 ข้อ ในแต่ละด้านตามลำดับ ดังนี้ การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยเหมาะสมกับโอกาสต่าง ๆ มีวินัยประพฤติตนปฏิบัติตามจรรยาบรรณครูตลอดจนรับผิดชอบต่อการกระทำของตน สั่งสอนอบรมนักเรียนด้วยความรักความเมตตาอย่างเท่าเทียมไม่ใช้เหตุผลและหลักธรรมประกอบการตัดสินใจเพื่อลงโทษนักเรียน สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้อื่นเป็นพลเมืองดี และการรณรงค์ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักใช้สิทธิหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

1.2 ผู้บริหารและครูผู้สอนเห็นว่า อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด มีพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรม โดยภาพรวมและรายด้านทั้ง 3 ด้าน ไม่แตกต่างกัน

จามรี สุนานันท์ (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่าของการใช้ตัวแบบต่อการปลูกฝังพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กชั้นอนุบาล 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 20 คนได้ผลดังนี้พฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01และพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กกลุ่มทดลองหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศรีสุดา ธิติโสภี (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการจัดกิจกรรมหลังการเล่นกีฬาด้วยวิธีการเล่นบทบาทสมมุติที่มีต่อความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย อายุระหว่าง 5-6 ปี จำนวน 30 คน พบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นกีฬาด้วยวิธีการเล่นบทบาทสมมุติมีพฤติกรรมความรับผิดชอบสูงกว่าก่อนการทดลอง ส่วนเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นกีฬาด้วยวิธีการตอบคำถามมีพฤติกรรมความรับผิดชอบสูงกว่าก่อนการทดลองและเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นกีฬาด้วยวิธีการเล่นบทบาทสมมุติมีพฤติกรรมความรับผิดชอบสูงกว่าก่อนการทดลองและเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรม

การเล่านิทานด้วยวิธีการเล่นบทบาทสมมุติมีพฤติกรรมความรับผิดชอบสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่านิทานด้วยวิธีการตอบคำถาม

เดียนใจ อินเทียง (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการที่มีต่อความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย โรงเรียนดาราภิรมย์ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการมีความรับผิดชอบสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วันดี โชติพานิช (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวโดยใช้บทหนังตะลุงที่มีต่อความรับผิดชอบตนเองของนักเรียนระดับนาฏศิลป์ชั้นกลางปีที่ 1 วิทยาลัยนาฏศิลป์ปะทิว จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 40 คน โดยสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย เป็นกลุ่มทดลอง 20 คน และกลุ่มควบคุม 20 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนกลุ่มทดลองมีความรับผิดชอบตนเองสูงกว่าก่อนใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวโดยใช้บทหนังตะลุงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) นักเรียนกลุ่มทดลองที่ใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวโดยใช้บทหนังตะลุงมีความรับผิดชอบตนเองสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุนันท์ พรหมประกอบ (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรับผิดชอบตนเองและสังคมของนักศึกษาอาชีวศึกษา กลุ่มตัวอย่างจำนวน 374 คน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า บิดามารดามีความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัวในระดับมาก ร้อยละ 76.21 และ 64.18 ตามลำดับและมีความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับปานกลาง ร้อยละ 53.74 สถานศึกษา ครูอาจารย์ และศาสนามีส่วนปลูกฝังความรับผิดชอบต่อตนเองของนักศึกษาจำนวนมาก ร้อยละ 58.29, 59.95 และ 67.10 ตามลำดับและมีส่วนปลูกฝัง

2. งานวิจัยต่างประเทศ

เพค (Peck, 1958, pp. 347-350) ได้ศึกษาพบว่าความรับผิดชอบในหน้าที่การทำงานพบว่าความรับผิดชอบในหน้าที่การทำงานขึ้นอยู่กับฝึกวินัยและการฝึกวินัยโดยอาศัยความรักจะทำให้เด็กมีพัฒนาการด้านความรับผิดชอบในหน้าที่การทำงานสูงขึ้นด้วย

ซุนิค (Zunich, 1963, pp. 497-499) ได้ศึกษาพบว่าถึงความรับผิดชอบต่อสถานภาพของบิดามารดาในเรื่องเศรษฐกิจ พบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำจะมีความรู้สึกรับผิดชอบต่ำกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

แบลท, และโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1975, pp. 52-53) ได้ศึกษาพบว่าทดลองพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้วยวิธีอภิปรายกลุ่มในห้องเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำนวน 4 ห้องเรียน และแต่ละห้องเรียนนั้นประกอบด้วยผู้เรียนซึ่งมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม 3 ชั้น คือ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับชั้น 2 - 4 การฝึกนั้นใช้วิธีอภิปรายกลุ่มในหมู่นักเรียนด้วยกันโดยใช้สถานการณ์ที่เป็นปัญหาเชิงจริยธรรมโดยอภิปรายกลุ่มนั้น ทำให้กลุ่มทดลองมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างเชื่อมั่นได้

และเมื่อทดสอบอีกครั้งหลังจากการฝึกหนึ่งปีก็ยังคงพบว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมของกลุ่มทดลองยังสูงกว่ากลุ่มควบคุม

บิสกิน, และฮอสคิสสัน (Biskin, & Hoskiss, 1977, pp. 407–415) ได้ศึกษาพบว่าทดลองสอนจริยธรรมโดยใช้วิธีการจัดการอภิปรายเกี่ยวกับจริยธรรมที่ต้องตัดสินใจยาก จากวรรณคดีและการอ่านเรื่องราว โดยใช้นักเรียนในระดับ 4 – 5 แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแล้ววัดจริยธรรมตามแบบวิธีโคลเบอร์ก จากนั้นก็ทดลองโดยกลุ่มทดลองมีการจัดโครงสร้างการประเมินเพื่อช่วยผู้เรียนสมมติบทบาทของตนเองไป ส่วนกลุ่มควบคุมปล่อยให้มีการอภิปรายตามธรรมชาติ จากนั้นทดสอบจริยธรรมในตอนหลัง ผลการวิจัยพบว่า การอภิปรายเป็นอย่างไรระบบที่ให้โอกาสผู้เรียนให้อยู่ในบทบาทในท้องเรื่อง สามารถเปลี่ยนการตัดสินใจจริยธรรมในระดับที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ หมายความว่า ผู้สอนสามารถพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้โดยให้เขามีโอกาสอภิปรายขณะที่อยู่ในสถานการณ์ทางสังคมที่ทำให้เขาต้องกระทำบทบาทต่าง ๆ กัน

คิม (Kimm, 1991, p. 59) ได้ศึกษาพบว่าสำรวจความสามารถของเด็กอนุบาลในการบูรณาการข้อมูลเกี่ยวกับการหมุนเวียนวัตถุ โดยเป้าหมายของการศึกษาคั้งนี้ก็เพื่อสำรวจการพัฒนาความสามารถ การบูรณาการข้อมูล การทำกิจกรรมนอกเวลา การหมุนเวียนวัตถุเพื่อสำรวจความคงที่ของการรับรู้วัตถุ โดยการศึกษาคั้งนี้แบ่งเป็นสามส่วน 1) การพัฒนาการรับรู้เกี่ยวกับภาระงาน 2) สำรวจการพัฒนาความสามารถในการบูรณาการข้อมูล 3) สำรวจความสามารถในการบูรณาการข้อมูลของเด็กที่เป็นดาวนซ์วิลโดม โดยเด็กที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้เป็นเด็กที่มีอายุระหว่าง 4,7,9 และ 12 เดือน ในการทดสอบคั้งนี้ใช้เทคนิคพิเศษหลายอย่างในการทดสอบ ผลปรากฏว่า มีเด็กเพียงอายุ 7 เดือน เท่านั้นที่สามารถบูรณาการข้อมูลเกี่ยวกับการหมุนเวียนวัตถุได้อย่างคงที่

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบสำหรับเด็กปฐมวัย โดยใช้การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการได้เห็นถึงความสำคัญของความรับผิดชอบ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก บุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัวเด็ก และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก ซึ่งเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิด ค้นคว้าและลงมือปฏิบัติที่เป็นรายเดี่ยว รายกลุ่ม และทำให้พฤติกรรมได้แสดงถึงความรับผิดชอบ

ดังนั้นผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะนำการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการไปบูรณาการกับกิจกรรมสร้างสรรค์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อศึกษาคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการและเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกหน่วยการจัดประสบการณ์ที่อยู่ในสาระการเรียนรู้ทั้ง 4 สาระการเรียนรู้ได้แก่ 1. เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก 2. เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก 3. ชนรรมชาติรอบตัว 4. สิ่งต่าง ๆ รอบตัว และได้เรียงลำดับหน่วยการจัดประสบการณ์ตามสาระการเรียนรู้ ดังนี้

1. หนูเป็นเด็กไทย
2. ปลอดภัยไว้ก่อน
3. ครอบครัวของฉัน
4. ถ้าเวรพ่วน
5. ฝึเสื้อแสนสวย
6. ดันไม้ของหนู
7. ดาวพิเศษ
8. ของเล่นของใช้

โดยศึกษาความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 3 ด้าน ได้แก่

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ เด็กที่มุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จด้วยตนเองทันเวลาที่กำหนด หยิบอุปกรณ์นำมาใช้กิจกรรมได้ด้วยตนเอง ดูแลตนเองถึงความปลอดภัยขณะใช้อุปกรณ์ทำกิจกรรมให้ถูกวิธี เก็บอุปกรณ์ได้ด้วยตนเองเมื่อเลิกใช้กิจกรรม มีมารยาทในการทำกิจกรรมไม่รบกวนผู้อื่น

2. ความรับผิดชอบต่อกลุ่ม ได้แก่ เด็กที่มีการช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่มทำกิจกรรมจนสำเร็จทันเวลาที่กำหนด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการยอมรับของกลุ่ม การช่วยหยิบอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมของกลุ่ม การวางแผนในการทำกิจกรรมกลุ่ม การช่วยเก็บอุปกรณ์เมื่อเลิกใช้กิจกรรมของกลุ่ม

3. ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การแบ่งปันอุปกรณ์ให้กลุ่มอื่น ๆ ในการทำกิจกรรม การช่วยเก็บกวาดห้องเรียนหลังเลิกกิจกรรม รู้จักการใช้อุปกรณ์ในการทำกิจกรรมอย่างประหยัด ช่วยกันเก็บอุปกรณ์เมื่อหลังเลิกใช้ทำกิจกรรม การปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของห้องเรียน